

УДК 338.24:330.42

Карпенко А.В., к.е.н., доцент,
Запорізький національний технічний
університет, м. Запоріжжя

ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Карпенко А. В. Формування інноваційного потенціалу регіону. Зроблено аналіз складових інноваційного потенціалу регіону. Визначено основні чинники формування інноваційного потенціалу регіону та напрями його реалізації.

Карпенко А. В. Формирование инновационного потенциала региона. Сделан анализ составляющих инновационного потенциала региона. Определены основные факторы формирования инновационного потенциала региона и направления его реализации.

Karpenko A. The formation of Regional Innovative Potential. The article analyzes the components of innovative potential in the region, identifies its main factors and the direction of its implementation.

Постановка проблеми. Світова економіка вже понад 20 років функціонує за умов п'ятого та шостого технологічних укладів, що забезпечує розвинутим країнам більш високі темпи зростання. Розуміючи це в Україні, держава та суспільство обирають інноваційний шлях розвитку та курс на євроінтеграцію, однією із складових якої є входження у Європейський науковий простір. Проте проголошення інноваційної моделі розвитку, не є гарантом його виконання, що й підтверджує вітчизняна практика.

Досягнення суттєвих зрушень в економіці України можливе при поєднанні зусиль влади, наукових та освітніх установ, бізнесових структур, громадських організацій, спрямованих на активізацію місцевих чинників економічного зростання за рахунок переважно інноваційного виробництва. Оскільки виробництво й реалізація інновацій здійснюється на мікрорівні – підприємствах, то безперечно й осередком інноваційної активності повинні виступати окремі локальні утворення – регіони. Тому сучасна регіональна політика в Україні повинна передбачати зміцнення потенціалу регіонів країни та їхньої конкурентоспроможності за рахунок розвитку науково-технологічного та інноваційного потенціалів регіонів, поширення інноваційних процесів направлених на створення дієвої інноваційної системи. Саме це дозволить забезпечити створення і реалізацію інноваційної продукції, що сприятиме посиленню конкурентних переваг виробників, регіону, країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням формування і реалізації інноваційного потенціалу регіону в економічній літературі присвячено багато праць науковців, серед яких відмітимо: Л. Антонюк [1], І. Балабанов [2], І. Джаїн [3], Д. Кокоріна [4], С. Ілляшенко [5] та ін.

Мета статті – зробити аналіз характерних рис інноваційного потенціалу регіону, визначити основні чинники його формування і напрями реалізації.

Викладення основного матеріалу. Сьогодні в Україні, в умовах переходу економіки на інноваційний шлях розвитку, особливу актуальність здобувають проблеми, що пов'язані з принциповою реструктуризацією напрямів розвитку, новими підходами до обґрунтування пріоритетів, значної модернізації методів і форм використання ресурсів на всіх рівнях інноваційної системи, корінної трансформації взаємодії "науки-бізнесу-влади-суспільства". У цьому контексті одним зі визначальних напрямів формування інноваційного розвитку економіки виступає її регіональний аспект, що обумовлюється

інноваційним потенціалом регіону.

Інноваційний потенціал регіону виражається сукупністю різних видів ресурсів, зокрема матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших, необхідних для інноваційної діяльності [2, С. 208]. Він містить невикористані, приховані можливості накопичення ресурсів, які можна задіяти для досягнення цілей економічних суб'єктів [4, С. 111]. Крім того, інноваційний потенціал регіону відображає спроможність (наявність і збалансованість структури потенціалу) і готовність (достатність і збалансованість розвитку потенціалу і наявних ресурсів регіону) здійснювати ефективну інноваційну діяльність [1, С. 25].

Тобто інноваційний розвиток регіону – це його здатність до самовідновлення, адаптації до змін і генерування науково-технічного прогресу. Світовий досвід показує, що стійкий розвиток виробництва й підтримка його конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі залежить не стільки від ресурсних можливостей, скільки від інновацій.

Отже, інноваційний розвиток у регіоні залежить від ряду чинників, основним з яких є рівень розвитку його інноваційного потенціалу. Зокрема, мова йде, насамперед, про такі складові інноваційного потенціалу, як рівень освіти жителів регіону; стан науки й досліджень у регіоні; наявність і стан регіональної інноваційної інфраструктури (формування бізнес-інкубаторів, технологічних парків, інноваційно-технологічних центрів, науково-дослідних парків тощо); стимулювання інноваційної діяльності в регіоні; фінансування досліджень і розробок; а також участь регіональної влади в реалізації інноваційно-інвестиційних проектів, значимих для регіону з економічної й соціальної точок зору.

Важлива роль в інноваційному розвитку належить зовнішньому середовищу, насамперед, можливості доступу до зовнішніх джерел інновацій, а також ряду ринкових умов: оподаткування, функціонування інноваційної системи країни, фінансування великих інноваційних проектів з бюджетів регіонів, стандартизація й сертифікація, захист інтелектуальної власності, стан ринку патентів і патентних послуг, взаємини й співробітництво в сфері інноваційної діяльності з іншими регіонами.

Таким чином, особливості інноваційного розвитку регіону як процесу полягає в тому, що розвиток базується на оптимальному балансі зовнішніх і внутрішніх чинників, причому, зовнішні ресурси направляються на цілеспрямоване нарощування, збільшення інноваційного потенціалу регіону. Крім того, дана модель інноваційного розвитку орієнтується не на швидкі темпи зростання, а на стабільний, поступальний соціально-економічний розвиток, що не руйнує природної основи, а забезпечує відтворювальний процес на основі інновацій з позитивною динамікою розвитку.

Отже, інноваційний розвиток регіону визначається не лише інноваційним потенціалом, а й станом процесу передачі знань у виробництво. Тому процес інноваційного розвитку регіону можна представити як сукупність різних інститутів: наукові установи, що утворюють основу середовища виробництва знання; освітні установи, які дозволяють здійснити механізм передачі знань у підприємницьке середовище, сприяючи розвитку інноваційно-активних підприємств. Тобто інноваційний потенціал регіону доцільно представляти як сукупність умов, ресурсів і чинників, що відбивають міру здатності, готовності й результативності регіону до інноваційної діяльності, спрямованої на ефективну реалізацію інновацій на внутрішньому й зовнішньому ринках.

Відповідно до даного комплексного підходу до розгляду інноваційного потенціалу, а також виділених специфічних чинників, що здійснюють вплив на інноваційну діяльність, визначено, що формування й розвиток інноваційного потенціалу регіону опирається на три базові критерії: чинники формування інноваційного потенціалу (кадрова, наукова, техніко-технологічна і фінансова складові), чинники готовності використання інноваційного потенціалу (організаційна, інституціональна та інформаційна

складові); чинники, що відбивають результативність інноваційного потенціалу в регіоні.

Отже, з даної позиції інноваційний потенціал доцільно представити як якусь цілісність, утворену трьома цільовими векторами сил (чинників), спрямованих у точку простору, взаємообумовлених і взаємодіючих один з одним, реалізація яких визначає інноваційний розвиток регіону. Діючи в одному напрямку, зазначені складові дають поштовх до нових змін якісного й кількісного характеру (тобто інновацій), які, у свою чергу, безпосередньо впливають на них самих, що спричинює дифузю інновацій.

Серед складових інноваційного потенціалу регіону визначальне місце належить кадровим й науковим ресурсам. Дані складові характеризують кадри фахівців, дослідників і вчених, що мають вищу освіту, вчені ступені й забезпечують інноваційний процес ідеями, винаходами, ноу-хау. Фінансові ресурси інноваційного потенціалу регіону характеризуються тією сукупністю джерел і запасів фінансових можливостей, які є в наявності й можуть бути використані для реалізації конкретних цілей і завдань. При цьому обсяг фінансових ресурсів відображає фінансову міць, здатність системи брати участь у створенні матеріальних благ і наданні послуг. Організаційні ресурси інноваційного потенціалу являють собою форми підприємств, що здійснюють інноваційну діяльність (інноваційні корпорації, інноваційні технологічні центри, центри трансферу технологій; консорціуми, інноваційні промислові комплекси (групи), технологічні кластери; інноваційні територіальні утворення; спеціалізовані організації – технопарки, бізнес-інкубатори; венчурні фонди тощо), а техніко-технологічні ресурси – є його речовинною основою, визначають техніко-технологічну базу потенціалу, впливають на масштаби й темпи інноваційної діяльності. Інституціональні ресурси інноваційного потенціалу регіону відбивають норми й правила здійснення новаторської діяльності, концепції й програми, що регламентують інноваційну діяльність, законодавчу базу, а інформаційні – доступність й якість інформації, як відчужені від індивіда й усупільнені знання, навички й уміння, а також отримані їм відомості від природного й соціального середовища [6, С. 17].

Наявна сукупність ресурсів інноваційного потенціалу визначає можливості майбутнього його розвитку: будучи перероблені в інноваційному процесі, вони забезпечують одержання інноваційного продукту, послуги. Однак самі кінцеві результати такої діяльності в певному змісті стають вихідними ресурсами наступного або навіть принципово нового інноваційного процесу. Тому отримані кінцеві результати також можуть бути розглянуті як ресурси інноваційного потенціалу.

Варто відмітити, що сучасний стан інноваційного потенціалу в регіонах зіштовхується із серйозними проблемами, що гальмують його розвиток. У вітчизняній економіці спостерігається диспропорція між наявністю інноваційних можливостей й їхнім реальним втіленням на практиці. Таким чином, та сама по своєму кількісному і якісному складу сукупність накопичених інноваційних ресурсів може використовуватися з різним ступенем ефективності залежно від тієї або іншої інституціональної комбінації. Сама по собі сукупність ресурсів не є економічною категорією, поки вона не почне використовуватися людьми в рамках певних виробничих відносин між ними. Тобто, інноваційний потенціал регіону може залишитися незатребуваним, якщо не будуть знайдені соціальні форми, у яких він зможе реалізуватися. У зв'язку з цим і виникає необхідність досліджувати чинники, що впливають на інноваційний потенціал регіону.

Інноваційна економіка в регіоні може бути представлена як наслідок впливу двох основних груп чинників: орієнтованих на створення умов для переходу на інноваційний шлях розвитку; пов'язаних з появою або створенням мотивацій у суб'єктів інноваційної діяльності до відновлення й розвитку наукового, виробничого потенціалу, створення й впровадження інновацій.

До першої групи чинників можна віднести процес утворення інноваційного середовища як самостійної галузі господарювання, що переробляє інтелектуальну "сировину" багатьох суб'єктів наукової й винахідницької діяльності, у тому числі

академічної, вузівської науки, ініціативні розробки прикладної (галузевої) науки, винахідників, які можуть одержати вихід на ринок, якщо їхні пропозиції, ідеї, розробки будуть втілені в кінцевий продукт.

Друга група чинників (мотиваційна) ототожнюється з розвитком підприємництва, тобто діяльністю, що здійснюється приватними особами, підприємствами або організаціями з виробництва, надання послуг або придбання й продажу товарів в обмін на інші товари або гроші задля взаємної вигоди зацікавлених осіб або підприємств, організацій. Чинник підприємництва ініціює інновації знизу як прояв зацікавленості в удосконалюванні виробництва. Інноваційне середовище стає особливою галуззю підприємництва, коли винахід, наукове рішення прикладного завдання стають вихідним пунктом підприємницької діяльності з доведення його до корисного продукту, організації його виробництва збуту з метою отримання прибутку. Чинник підприємництва може відігравати стимулюючу роль в інноваційному середовищі на підприємствах й в установах різних форм власності, створюючи особисту матеріальну зацікавленість всіх учасників інноваційної господарської діяльності (вчених, фахівців, підприємців). Однак вирішальну роль у прояві сприйнятливості до інновацій підприємницький чинник повинен зіграти у великих підприємствах регіону, що утворюють основу його економіки.

Обидві розглянуті групи чинників можуть виявити себе повною мірою при стабілізації економіки, становленні конкурентного середовища, збереженні й розвитку інноваційного потенціалу регіону.

В сучасних умовах в регіонах України реалізація інноваційного потенціалу наштовхується на ряд перепон: фінансово-кредитні (недостатність кредитних ресурсів у регіоні; дотаційність регіонів; низький платоспроможний попит на нові продукти; висока вартість нововведень; високий економічний ризик); регіонально-економічні (недостатність кваліфікованого персоналу в регіоні; недостатність інформації про нові технології й ринки збуту; несприйнятливості підприємств регіону до нововведень; недостатність або неефективність науково-освітньої системи); організаційні (недостатність законодавчих документів у регіоні, що регулюють і стимулюють інноваційну діяльність; невизначеність строків інноваційного процесу; нерозвиненість інноваційної інфраструктури – посередницьких, інформаційних, юридичних, банківських, інших послуг; нерозвиненість ринку технологій). Вирішення окреслених питань дозволить різко підвищити ефективність використання ресурсів регіону в інноваційному процесі, і в цілому сприятливо відбитися на результативності інновацій [7, С. 24-25].

Крім представлених чинників, що впливають на інноваційний потенціал регіону й існуючими в економічній літературі чинників (що здійснюють вплив на інноваційний потенціал на мікро- і макрорівнях) доцільно виділити основні транзакційні й трансформаційні чинники, що перешкоджають формуванню й розвитку інноваційного потенціалу регіону.

До трансформаційних чинників (визначають якісний зміст інноваційного потенціалу) відносяться кадрові, наукові, техніко-технологічні й фінансові обмеження, що перешкоджають формуванню й розвитку інноваційного потенціалу регіону, такі як: недостатність коштів; висока вартість нововведення; високий економічний ризик; недостатність кваліфікованого персоналу; слабка матеріальна, науково-технічна база й застарілі технології.

До транзакційних чинників (характеризують готовність регіону здійснювати інноваційну діяльність і визначають границі існування та реалізації інноваційного потенціалу) відносять інституціональні, організаційні й інформаційні обмеження, такі як: нерозвиненість нормативно-правової бази інноваційної діяльності; недостатня кількість податкових пільг і субсидій для стимулювання інноваційної активності підприємств; низька конкурентоспроможність країни на світовому ринку; відсутність ефективних механізмів взаємодії держави з підприємницьким сектором економіки; неефективна інтеграція наукової, виробничої й освітньої складових у структурі інноваційної системи;

нерозвиненість інноваційної інфраструктури; недостатність інформації про нові технології, ринки збуту й відсутність інноваційної культури.

Таким чином, формування й розробка інноваційного потенціалу регіону повинна проводитись за допомогою формалізації зазначених чинників.

Висновки:

1. Інноваційний розвиток регіону визначається інноваційним потенціалом і станом процесу передачі знань у виробництво. Інноваційний потенціал регіону являє собою сукупність умов, ресурсів і чинників, що відбивають міру здатності, готовності й результативності регіону до інноваційної діяльності, спрямованої на ефективну реалізацію інновацій на внутрішньому й зовнішньому ринках.

2. Основу інноваційного потенціалу регіону складають три базові складові: чинники формування інноваційного потенціалу, чинники готовності використання інноваційного потенціалу та чинники, що відбивають результативність інноваційного потенціалу в регіоні. Перша група чинників являє собою ресурсну складову й розглядається, як міра здатності регіону здійснювати інноваційну діяльність, друга – це готовність регіону здійснювати інноваційну діяльність, третя – розглядає інноваційний потенціал як результат здійснення інноваційної діяльності в регіоні. Всі чинники тісно взаємопов'язані та взаємозалежні між собою.

3. Сучасний стан інноваційного потенціалу в регіоні зіштовхується із серйозними проблемами, що гальмують його розвиток. Основні чинники, що перешкоджають розвитку інноваційного потенціалу регіону, доцільно розділити на транзакційні (нерозвиненість нормативно-правової бази інноваційної діяльності; нерозвиненість інноваційної інфраструктури; недостатня кількість податкових пільг і субсидій для стимулювання інноваційної активності підприємств; відсутність ефективних механізмів взаємодії держави з підприємницьким сектором економіки, інноваційної культури; недостатність інформації про нові технології, ринки збуту; низька конкурентоспроможність країни на світовому ринку; неефективна інтеграція наукової, виробничої й освітньої складових у структурі інноваційної системи) і трансформаційні (недостатність коштів; високий економічний ризик; недостатність кваліфікованого персоналу; висока вартість нововведення; слабка матеріальна, науково-технічна база й застарілі технології).

Список використаних джерел.

1. Антонюк Л. Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації : монографія / Л. Л. Антонюк, А. М. Поручник, В. С. Савчук. – К. : КНЕУ, 2003. – 394 с.
2. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент : учебн. пособ. / И. Балабанов. – СПб. : Питер, 2000. – 340 с.
3. Джаин И. О. Оценка трудового потенциала : монография / Джаин И. О. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 250 с.
4. Кокурина Д. И. Инновационная деятельность / Д. Кокурина. – М. : Экзамен, 2001. – 575 с.
5. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці : монографія / за заг. ред. д. е. н., проф. Ілляшенка С. М. – Сумы : Університетська книга, 2005. – 582 с.
6. Буркинський Б. В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону / Б. Буркинський, Є. Лазарева. – Одеса : ІПРЕД НАН України, 2007. – 140 с.
7. Ковалев М. Развитие инновационного потенциала регионов Республики Беларусь / М. Ковалев, А. Шашко // Вестник Ассоциации белорусских банков. – 2004. – № 38-39. – С. 24-32.

Ключові слова: інновація, регіон, чинники, потенціал, формування.

Ключевые слова: инновация, регион, факторы, потенциал, формирование.

Key words: innovation, region, factors, the potential, formation.